

BURSA’NIN GÖNÜL SULTANI EMİR SULTAN

Hüseyin ALGÜL

Prof. Dr., BUÜ İlahiyat Fakültesi Emekli Öğr. Üyesi

Emir Sultan’ın Doğumu ve Yetiştirilmesi

Seyyid Şemseddin Muhammed b. Ali el-Hüseyinî el-Buhârî-Emir Sultan Hazretleri, on beşinci asır Türkiye’sinin halk muhayyilesine en fazla mâl olmuş çehresidir. Emir Sultan, Osmanlı Sultanlarından Yıldırım Bayezid, I. Mehmed (Çelebi Mehmed) ve II. Murad devirlerinde Bursa’da yaşamış ünlü bir mutasavvıftır.

Seyyid Şemseddin Muhammed-Emir Sultan, yaklaşık 1368’lerde Buhara’da doğdu. Kaynaklar Hz. Hüseyin neslinden geldiğini belirtirler. Bu yüzden kendisine “*el-Hüseyinî, es-Seyyid*” denilmiştir Babası, Buhara’lı ünlü mutasavvıflardan Seyyid Ali’dir. Bu zat, Seyyid olduğu için “*Emîr*”, geçimini karşılamak üzere çömlekçilik yaptığından dolayı “*Külâl*” diye tanınır. Emir Sultan Hazretlerinin, ilk eğitimini babası *Emîr Külâl* ve çevresindeki ilim - irfan sahibi seçkin şahsiyetlerden aldığı, iyi bir tahsil gördüğü, tasavvufi terbiyeyi de küçük yaşlarda edindiği söylenebilir. Dolayısıyla o, çocukluk yıllarını Buharalı mutasavvıfların, erenlerin ve âlimlerin sohbetlerini dinlemek suretiyle geçirmiştir.¹

Babası Seyyid Ali, Allah ve Resûlü’nü seven, Kur’an’ın gösterdiği yolda yürüyen bir şahsiyetti; Buhara’nın seçkin din adamları, âlimleri ve mutasavvıflarıyla sohbet meclislerini paylaşırdı. Şöhretten, gösteriştan kaçınır, halkın hizmetine koşardı. Kıt kanaat da olsa alın teri - el emeği ile geçinmeğe özen gösterir, çömlekçilik yapardı. Oğlunu Kur’ân-ı Kerim ve Sünnet ışığında yetiştiriyordu. Sürekli, ona, “*Hz. Kur’an rehberin olsun! Hadisler sana yol gösterecek, Kur’an’ın buyruğunu yerine getir, Resûl-i Ekrem’in Sünnet’ini ihya et!*” diye öğüt verirdi.

Emir Sultan Hazretleri tahminen 17 - 18 yaşlarında iken babası vefat etti. İhtimal ki o, bir süre baba mesleği olan çömlekçiliği sürdürdü. Daha sonra baba dostlarıyla helâlleşerek aralarında diğer bazı âlim ve mutasavvıfların da bulunduğu bir kabile ile hac ibadetini ifâ için Buhara’dan ayrıldı. Hicaz’a ulaşır hac görevini yaptıktan sonra birkaç yıl Medine’de kaldı. Orada yerleşmeyi düşündüğü günlerde manevî bir işaretle kendisine ömrünün geri kalan kısmını geçireceği hizmet sahasının başka bir diyar olacağı gösterildi. - *Menâkıbnâmelere göre- feyizli Medine gecelerinden birinde bu genç insana rüyasında Sevgili Peygamberimizin sünnetini ve nurlu yolunu insanlara takva üzere açıklaması hatırlatılıyor, hizmet sahası olarak da yeni bir adres gösteriliyordu.*

Bursa’ya Yerleşmesi

Emir Sultan Hazretleri, kendisine yapılan manevî telkin üzerine çevresindeki zevatla Anadolu’ya hareket etti. Uzun süren yolculuk esnasında Kudüs’e uğrayıp Mescid-i Aksâ’da ve Câmi-i Ömer’de namaz kıldılar, civarındaki peygamber ve sâlih zatların kabirlerini ziyaret ettiler. Şam’a uğrayıp ashâb-ı kiramdan orada medfun bulunan Hz. Bilâl-i Habeşî’nin, Muhyiddîn-i Arabî gibi veli kulların ve diğer sâlih zatların kabirlerini ziyaret

¹ Baldırzâde, *Vefeyetnâme*, yp. 5b. 1

ettiler, şehrin camilerinde namaz kıldılar. Bağdat'ta Seyyid Muhammed en-Natta'nın misafiri oldular; Humus'ta Hâlid b. Velîd Hazretlerinin, Halep'te Hz. Zekerîyya'nın, Antakya'da Habîb-i Neccar Hazretlerinin, Konya'da Sadreddin Konevî ve Mevlâna Celâleddîn-i Rumî'nin kabirlerini ziyaret ederek Karaman, Hamid ili, Kütahya güzergâhından yol aldılar, nihayet İnegöl üzerinden Bursa'ya ulaştılar. Kaynaklara göre yol boyunca kafiyeyle kandil şeklinde bir ışık rehberlik etmiş ve Emir Sultan Hazretlerinden çeşitli kerametler görülmüştür.

Emir Sultan Hazretleri Bursa'ya gelince ilkönce Gökdere Vadisi'ndeki bir mağaraya yerleşti; -Evliya Çelebi'nin ifadesiyle- kafiyeyle: “Ey ihvân-ı bâsefâ! Bizim ömrümüz kandili bu şehirde sönecek, makamımız bu şehir olacak, işâret-i cedd-i müctebâ böyledir” dedi.² Bunun anlamı şöyledir: Ey kardeşler! Bizim ömrümüzün kandili bu şehirde sönecek, makamımız bu şehir olacak (Allah'ın iradesiyle bu şehirde öleceğiz ve kabrimiz bu şehirde olacak)! Cenâb-ı Hak tarafından seçilmiş olan ceddimizin (Peygamber Efendimizin) işareti böyledir.”

Orada bir süre gözlerden irak yaşadı. Ancak, ilahî muhabbete erişmiş bir gönül adamı olarak kaldığı yer halk tarafından keşfedilince çok büyük bir ilgi gördü. Bu sıralarda tahminen 22-25 yaşlarında bir genç olan Şemseddin Muhammed, çeşitli mesleklerden çok sayıda insan tarafından ziyaret edildi. İşte bugünkü türbesinin olduğu yere intikali ve bir süre sonra Yıldırım'ın kızı Hundi Hatun'la evlenmesi de bu döneme rastlar. Nikâh, Molla Fenarî tarafından akdolanmıştır. Ayrıca Yıldırım Bayezid seferde olması sebebiyle oluru alınamadığı için doğabilecek bir gerginliğin önlenmesi amacıyla Molla Fenarî tarafından Sultan'a bir de mektup yazılmıştır.

Yıldırım Han'ın Kızıyla Evlenmesi

Emir Sultan Hazretleri, saraya damat olduktan sonra şehrin manevî imârı için yoğun çalışmalar yaptı; tedris (eğitim - öğretim) ve sohbet halkası oluşturarak hem halkın bilgilenmesine hem de ilmî bir çevrenin gelişmesine yardımcı oldu. Bu cümleden olarak Molla Fenarî (ö.1431), Hacı Bayram Veli (ö. 1430), Somuncu Baba (Hamîdüddin Aksarâyî) (ö.1412) ve şehre zaman zaman misafir gelen ilim ve tasavvuf ehliyle sohbet ve kitap müzakere ederek bir çeşit ilmî toplantıların-seminerlerin örneğini verdi. Emir Sultan'ın gerçekleştirdiği söz konusu faaliyetlerin Bursa'nın ilmî ve sosyo-kültürel hayatına çok olumlu katkıları olduğunda hiç şüphe yoktur.

Diğer yandan Emir Sultan Hazretleri, dervişlere, öğrencilere, kendisini severek sohbetine katılan halka, din ve devlete sadâkat ve bağlılık anlayışını kazandırmayı gaye bildi. Bu anlayışı ile o, her kesimden halk kitlelerinin sevgisine erişirken, devlet büyüklerinin de derin ilgi ve saygısına erişti. Nihayet dualarla Osmanlı Padişahlarına kılıç kuşattı. “Emir Sultan” diye tanınmasının asıl sebebi de budur. Bununla beraber her kesim tarafından çok sevilmesi sebebiyle böyle bir unvanla anıldığı da söylenir.

Ulucamii'nin Yapımı

Kaynaklarda yer alan menkıbevî anlatıma göre Niğbolu Savaşı'ndan (25 Eylül 1396) önce Yıldırım, şayet düşmana karşı zafer kazanırsa Allah'a şükür niyetiyle yirmi adet cami

² Bk. Balırcızade, Ravza-i Evliyâ, yp. 7 b; Evliya Çelebi, Seyahatnâme, II, 48; Mecdî Efendi, Terceme-i Şekâik-i Numâniyye, s. 76.

yaptıracağına söz vermişti, yani bir çeşit *adak* adamıştı. Zaferle Bursa'ya döndüğünde söz konusu yirmi adet cami meselesini (adağını) damadı Emir Sultan'a ilettili. Yapılan istişare sonunda Emir Sultan Hazretleri, *yirmi cami yerine yirmi kubbeli büyük bir cami yapılması durumunda verilen sözü (adağın) yerine getirilmiş olacağını* Yıldırım'a söyledi. Bunun üzerine *Cami-i Kebîr (Ulu Cami)*'nin yapılmasına karar verildi.³ *Ulu Cami*'nin inşaat sahasının belirlenmesinden ibadete açılışına kadar çeşitli aşamalarda Emir Sultan Hazretlerinin görüşüne başvurulduğuna dair *Vefeyât-nâme*'lerde bilgiler vardır. Hatta *Ulu Cami*'nin inşaatı tamamlandıktan sonra *bir Cuma günü açılışında ilk görev yapacak İmam-Hatib'in Somuncu Baba olarak belirlenmesinde de* Emir Sultan'ın önemli rol oynadığı bilinmektedir.

Emir Sultan Hazretleri, yumuşak huylu, mütevazı bir kişiliğe sahipti; bir şekilde kendisine ulaşanlarla son derece samimiyetle, şefkatle, merhametle ilgilenirdi. Bu bağlamda o, kültürümüzde hallâlmüşkilât (problemlere çözüm üreten, dertlere çare arayan) diye anılan babacan şahsiyet tarzının kendi döneminde canlı bir örneğiydi; derdi olana kapısı her zaman açıktı, "*Hoşgeldiniz babam!.. Buyurun babam!.. Çözeriz babam!.. Bakarız- ilgileniriz babam!.. Tamamdır babam!..*" sözleri, gündelik hayatta onun sıkça tekrarladığı hitap tarzıydı. Bu durum, insanların dertleriyle samimiyetle ilgilendiğinin bir göstergesiydi... Bununla beraber düzeltilmesi gereken bir yanlış görürse mevkii ve mertebesi ne olursa olsun karşısındaki insanları usulünce ve doğrulukla uyarır, yapılan yanlışlara seyirci kalmaz, dalkavukluktan asla hoşlanmazdı, emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker (iyiliği ortaya koyma, kötülüğü engelleme) kuralını hakkıyla uygulardı, daima doğruluk eder, istikametini sürekli koruma adına hatır gönül dinlemezdi.

Bursa'nın Dinî ve Kültürel Hayatına Etkisi

Emir Sultan Hazretlerinin sağlığında erguvanların bahar mevsiminde salkım salkım çiçek açtığı dönemde *Osmanlı Türkiye'si*'nin dört bir yanından dervişler ve kalabalık halk kitleleri Bursa'ya gelirlerdi. Taşradan gelen bu insanlar, Emir Sultan Hazretlerini ziyaretle *dergâhta* topluca *zıkr* icra ederler, sohbet ederler, verilen hikmetli dersleri dinlerler, şehir çevresine tertiplenen gezilere katılırlar, şehirde bulunan tekkelere, gönüllü kuruluşlara uğrayıp oralarda düzenlenen sohbetlere de katılırlardı.

Bu faaliyet, Emir Sultan Hazretlerinden sonra da yaklaşık beş asır boyunca devam etmiştir. Zamanla daha çok sayıda insan katılımıyla ziyadeleşen ve coşku seviyesi artan bu cemiyet, halk tarafından ilgi ile takip edilirdi; bu fasla iştirak edenler, ilerleyen dönemlerde *Üftâde Âsitânesi*yle, *İncirli* ve *Üçkozlar Mevlevîhânesi* gibi dergâhların davetine icabetle oralarındaki programlara katılırlar, icra edilen *zıkr* ve diğer etkinliklerde varlık gösterirlerdi. Böylece o dönemin sivil kuruluşları olarak çeşitli konularda fikir alışverişinde bulunurlardı.

Bir hafta kadar süren bu *faaliyetin*, adını, o dönemde her bahar şehrin tepelerini, bağ ve bahçelerini bir gerdanlık gibi kuşatan, rengârenk çiçekleriyle göz ve gönülleri adeta büyüleyen erguvanlardan aldığı bilinmektedir. Bu sebeple bir hafta süreyle insanların ortaklaşa yürüttükleri bu program, zamanla, "*Erguvan Cemiyeti, Erguvan Faslı*" diye anılır oldu. Evliyâ Çelebi bu hususa, "*Senede bir defa Emir Sultan Hazretlerinin Erguvan Cemiyeti - Erguvan Faslı olup her taraftan deniz gibi insanlar toplanır ki, bu kalabalık cemiyeti anlatmakta*

³ Kâzım Baykal, *Bursa'da Ulu Cami*, s. 21.

kalem âcizdir. Böyle bir cemiyet ancak Emir Sultan sevgisiyle olur...” sözüyle tarihe tanıklık etmektedir.⁴ Evliya Çelebi’nin de takdirle kaydettiği bu fasıl, Bursa halkının katılımıyla adeta bir şenliğe dönüşürdü. Bu şenlik Bursa’nın ekonomik hayatında bir canlılık meydana getirdiği için halk bu fasla katılımın çokluğunu bereket sebebi sayardı.

Emir Sultan Hazretleri 1429’da Allah’ın rahmetine kavuştu. Cenaze namazını, o sıralarda Bursa’da olan Hacı Bayram Veli Hazretleri kıldırды ve şu andaki türbesinin olduğu yerde toprağa verildi.⁵

Emir Sultan Hazretleri her devirde büyük Osmanlı âlimlerinin övdüğü ve halk üzerinde müspet tesirinden bahsettiği seçkin bir şahsiyettir:

Osmanlı âlimleri onun hakkında şunları söylerler:

“Sünnet-i Seniyye’yi hakkıyla yaşıyordu, nübüvvet pınarından kana kana içmişti, cezbe-i ilâhiyyenin nuruna mazhar kılınmıştı, ârif-i billâh olup tasavvuf yolunda köklü bir yer tutmuştu... Bursalıların ve Osmanlı Türkiye’sinin gönlünde sevgi pınarı gibi çağıldadı, velayeti sabittir, sultanlar onu çok sevip saymışlar, sefere çıkarken kılıcı ondan kuşanmışlar, duasını almışlardır, beyler-paşalar onu ziyaret edip elini öpmüşlerdir...”

Bursalı şair Ahmed Paşa, çok şeyhler/mutasavvıflar gördüğünü, bunlar arasında sadece Hz. Emîr’i övmekte acze düştüğünü ifade ile şöyle der:

Ne akdî Rûm’a bir ulu derya senin gibi

Ne âleme getirdi Buhara senin gibi ⁶

Şu dörtlük, eski devirlerde, Emir Sultan türbesi civarının çok renkli bir hayata sahne olduğunu gösterir:

“Emir Sultan dervişleri

Tesbîh-ü sena işleri

Dizilmiş hüma kuşları

Emîr Sultan türbesinde”.

Karadeniz bölgemizde annelerin, çocuklarına ninni olarak söylediği şu dörtlük ise Emir Sultan Hazretleri’nin Anadolu’daki tesiri hakkında bize yeterli bilgi vermektedir:

“Çalkan Karadeniz çalkan

Gemilerde olur yelken

Bursa’daki Emir Sultan

Himmet et oğlum uyusun!

Himmet et kızım uyusun!”⁷

⁴ Seyahatnâme, I, 47-50. Ahmet Hamdi Tanpınar bu fasıl hakkında, “Erguvan Bayramı” unvanını kullanmayı tercih eder. Bk. Beş Şehir, s. 126-128.

⁵ Emir Sultan’ın vefatından sonra 25 kadar zat sıra ile dergâhta postnişin olarak hizmet vermişlerdir. Son postnişin Ragıp Efendi olup -Emir Sultan Hazretlerinin 15. Yüz yılda vefat ettiği dikkate alınırsa- dergâhtaki hizmetler bu zatla 20. Yüzyıla ulaşmış oluyordu. 18. Yüz yıldan sonra dergâhtaki usul değişikliği hakkında bk. Güldeste, s. 70-95; Yâdigâr-ı Şemsî, s. 8.

⁶ Ahmet Paşa Divanı, (hızr. Ali Nihat Tarlan, Ankara 1992), s. 38.

⁷ Bu ninni metni Mu stafa KARA Hoca’dan alınmıştır. Emir Sultan hakkında geniş bilgi için bk. Hüseyin Algül, Emir Sultan Bursa’da Bir Buharalı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2016.